

בארכיון מורשת

"יהודים ואנטישמיות במהפכת 1956 בהונגריה"

23 עדויות, שניגבו עלידי צבי ארז (דביר) בשנים 1970–1972. הן נכתבו בתשובה על שאלון מפורט. העדים שייכים לשני סוגים: אישים מקרב מחוללי המהפכה וראשיה (מן הצבא, המשטרה, ומאידך – פשוט־עם, עדי־ראייה ושמיעה (פקידים ועובדים). פרט לאחד, כולם ממוצא יהודי. כולם עזבו את הונגאריה ונפוצים באירופה ובאמריקה, ובחלקם הגדול גם בישראל.

העדויות מכילות עובדות, שמות ונתונים ממקור ראשון על מקומם של היהודים במהפכה, לפנייה ואחריה; תיאור התרחשויות והערכות אישיות עליהן; הרבה חומר על קומוניסטים ממוצא יהודי בעמדות מרכזיות ועל יחס עמיתיהם הגויים אליהם, על יחס העם אליהם לפני המהפכה, בתוכה ואחריה.

על אופי המנהיגות הקומוניסטית היהודית מעטם של סופרים אחדים:

"התחזו כהונגארים יותר מהונגארים־מלידה, חיקו את הדו־נטרי, יצאו לצייד, ליהגו בהונגאריזמים, יצרו פולחן פאטריסטי במדיניות התרבות. מכאן גם ה־'אנטישמיות' המודגשת שלהם: ככל־האפשר פחות יהודים בעמדות־ראווה".

על אופי המנהיגות הקומוניסטית היהודית מעטם של סופרים אחדים:

"התחזו כהונגארים יותר מהונגארים־מלידה, חיקו את הדו־נטרי, יצאו לצייד, ליהגו בהונגאריזמים, יצרו פולחן פאטריסטי במדיניות התרבות. מכאן גם ה־'אנטישמיות' המודגשת שלהם: ככל־האפשר פחות יהודים בעמדות־ראווה".

ה־15 באוקטובר 1944 בהונגריה: הניסיון לפרוש מהברית עם גרמניה

אוסף מחקרים־מכתבים של בלה אגטלקי (Béla Aggteleki), לשעבר מפקד הכוחות ההונגאריים בבודאפשט בעת הפיכת "צלב־החץ".

הדחיפה לחקירתו ניתנה להנ"ל על־ידי ספרו של פרופ' מקארטני, "ה־15 באוקטובר – תולדות הונגאריה המודרנית". בספר זה מאשים מקארטני מפקדים צבאיים וראשי שלטון הונגאריים במחדלים, שגרמו להשתלטות הנאצים הקיצוניים. על־מנת להזים האשמות אלו חקר וגבה עדויות על כל מה שהתרחש ב־1944 בחזיתות, במגעים הבינלאומיים, ביחסים בקרב אנשי השלטון והצבא ההונגאריים ובין הגרמנים להונגארים. במיסמכים מתגלים פרטים רבים על מעשים

הדחיפה לחקירתו ניתנה להנ"ל על־ידי ספרו של פרופ' מקארטני, "ה־15 באוקטובר – תולדות הונגאריה המודרנית". בספר זה מאשים מקארטני מפקדים צבאיים וראשי שלטון הונגאריים במחדלים, שגרמו להשתלטות הנאצים הקיצוניים. על־מנת להזים האשמות אלו חקר וגבה עדויות על כל מה שהתרחש ב־1944 בחזיתות, במגעים הבינלאומיים, ביחסים בקרב אנשי השלטון והצבא ההונגאריים ובין הגרמנים להונגארים. במיסמכים מתגלים פרטים רבים על מעשים

"געטא אין ליצמאנשטאט (לאדז)"

(א) השגות על הנושא, "מהו עסקן ציבור ומהן התכונות הדרושות לו בגיטו?" ויש כאן הערכה על העסקנים:

"רבים מאד מהמציירים באלבום עשו רבות למען תושבי הגיטו... אך אחדים ניצלו מעמדם לטובתם הם, והגיטו סבל מכך".

בסוף הוא מעיר:

"לא זה הזמן להיכנס לפרטים בנושא זה... אולי תהיה פעם הזדמנות לספר על כך".

(ב) המחבר מוסר מספרים ונתונים על מפעלי החרושת, על המועסקים ועל מנהליהם, על היחסים ביניהם. אחר שדן בחשיבות המפעלים האלה לגיטו, הוא מדגיש את ערכם של בתי-המלאכה למלאכת-מחשבת המייצרים מפסולת נטולת-ערך מוצרים על רמה אמנר-תית גבוהה והנמכרים בעד לחם בסכום של מיליונים. כן מזכיר הוא את ענף הספות, בו עובדים זקנים ואמהות לילדים, אשר בשום עבודה אחרת לא יכולים לעבוד.

שתי הרשימות נכתבו באוגוסט 1943 והתומות בכתב-ידו של המחבר. דיוקנו של העורך מובא אחרון באלבום, ומתחתיו כתוב: "שעפער און לייטער פון דיוואנען-רעס".

האלבום נמצא בעזבונו של ישראל ברזילי ז"ל.

זו הכותרת של אלבום דיוקנאות של עסקני-ציבור בגיטו. על עמוד השער כתוב עוד: "1940—תש"א — 1943—תש"ד. אויסגעפירט אין טעפֿיך-אם-באך 10".

באלבום 72 פורטרטים, על כל אחד רשום השם ותפקידו. את הציורים מקדימות שתי רשימות של העורך, יהושע גלוקמאן. שתיהן כתובות יידיש, בכתב-יד של סופר-סת"ם, מעשה-ידיו של שמואל רייך. את הציורים צייר פאול אשערמאן, יוצא-פראג. כל זה על דפים עשויים קלף, עטוף עטיפה קשה מעור ומהודק בשני ווי נחושת. בצד הפנימי של העטיפה רקומות המלים "תש"ג — געטא" ומגן-דוד צהוב, כדוגמת הטלאי.

בהקדמה כתב העורך, שאלבום זה שני מסוג, ואחד מהרבה החפצים שעשה מאז קום הגיטו. הוא מספר, שהקדיש את כל זמנו הפנוי לעבודות אלו. אחד הגורמים להתמסרותו ליצירה זו הוא מנסח כך: "אני חושב על העתיד. אינני חושב שאני עושה בזה משהו גדול, אבל בטוחני שיהיה לזה פעם ערך היסטורי".

הרשימה השנייה של המחבר היא בשם "געזעלשאפטליכע טהוער אין ליצמאנשטאט" געטא (לאדז)". היא משתרעת על 9 עמודים ומחולקת לשני חלקים: